

Gligor Pinteá a veresvízi néphagyományban

Apró házaival a hegyek ölelésébe rejtelkedő Veresvíz Nagybánya romantikus szépségű városrésze, ahol még ma is gazdag pompával tündökölnék a népmondák.

A városnegyed lakói többnyire bányászok. A vasárnapi tárlatlátogatás éppoly tradíció a Veresvízen, mint a szombat esti vodkázás és duhajkodás. A monda és életenergia forrásai itt egyforma erővel buzognak. Aki tanárként odakerül, találkozhat a mondák varázsával. A kis Veresvíz patak az iskola falainál duruzsolja Veres Anna tragédiáját, csobogása behallik a tantermekbe; Tolvaj Dénes mogorva barlangja mintha a Morgó-hegy óriásszeme volna, komoran tekint az iskola udvarára; de egy lépésre van a Liget is, a Jókai-dombról ide hallik a fenyők suhogása, itt kong-bong az elátkozott Klastromréten elsüllyedt jezsuita templom harangjának ütése; a Virághegy szelídgesztenye-illata ide érzik; a mögötte lévő zordon Kereszt-hegy kopott kucsmáját hömpölygő ködfelhőkbe fúrja.

Források, kutak, barlangok, sziklák őrzik Gligor Pinteá, a legendás szegénylegény-vezér emlékét. A veresvíziek ma is számon tartják tetteit, kalandjait, élénken őrzik emlékezetét. A magyar nyelvű Pintye-hagyomány gazdagságára és értékére már Pálmer Kálmán felhívta a figyelmet, Szmik Antal pedig *Adalékok Felsőbánya monográfiájához* című művében néhány Pintye-monda egybeömlesztésével közölt is egy mondatfüzért (Ion Pop-Reteganul a román Pinteá-balladákából állított össze ilyen, a népi valóságban sohasem létezett balladafüzért), de a gazdag magyar nyelvű néphagyomány rendszeres összegyűjtésére eddig nem akadt vállalkozó.

A veresvízi történeti mondák központi alakja Pintye Gligor. Meglepő ezekben a mondákban az emlékek és hiedelmek gazdagsága. A Pintye-mondákból a Rákóczi-kor szenvedésekben és heroikus küzdelmekben oly gazdag korszaka elevenedik meg. Ma is ez az ellentmondásos, bonyolult korszak él a legelevenebben a veresvíziek emlékezetében, az a korszak, amikor a románok, magyarok, ukránok, szlovákok közös panaszaiak orvoslására együtt kerestek gyógyírt, amikor a Tiszaparti Esze Tamás és a máramarosi Pintye Gligor egy zászló alatt közös célért küzdött.

A veresvízi Pintye-mondák egy sajátos mondavilág apró mozaikkockái, melyeket, ha egymás mellé helyezünk, olyan ember életpályájának körvonalai rajzolódhatnak ki, akit nem tud megtörni a szenvedés, nem győznek le ellenfelei, aki a legszentebb célért, a közösség boldogulásáért áldozza életét, aki a mindenféle elnyomás elleni küzdelem jelképévé válik, s akkor is megmarad Gligornak, „közüünk való“-nak, ha emberfeletti tulajdonságokkal ruházza is fel a képzelet. Bújosó szegénylegény-társai még halála után majdnem egy századig rettegtek nevével a hatalmukban elterpeszkedő hatóságokat.

A veresvízi Pintye-történetek műfajilag a történeti mondákhoz sorolhatók. A mondák e fajában a nép maga mondja el történelmét, olyan művészi formában, amelynek sajátos törvényszerűségei vannak. A történeti monda nem a történészeknek szolgáltat pro vagy kontra érveket (hiába próbálkoztak ezzel), hanem a népköltészet kincsesládájában gazdagítja. A mondái térnek és időnek vannak történelmi vonatkozásai, de nem azonos a történelmi (valóságos) térrel és idővel.

Gligor Pinteá, a történelmi személy, a szolnok-dobokai Hollómezőn született, kisnemes volt. A mondabeli Pintye (a moldvai és erdélyi román néphagyományban is következetesen) budfalvi, és egy Stupu nevű gazdag ember cselédje. A monda világában eredetileg a kizsákmányolás elleni küzdelem, majd mindenféle elnyomás

elleni küzdelem jelképe. Hiszen a szegények igazáért harcoló valóságos Pintye Gligor csapatában nem véletlenül vannak a szőköt román jobbágyokkal együtt magyar, ukrán, szerb és más nemzetiségű jobbágyok is. Nem véletlen, hogy a vármegyei jegyzőkönyvekben tolvajnak, haramiának, útonállónak titulált Gligor Pinteából legendáshírű kurucvezér lesz, aki önként csatlakozik jól felfegyverzett szegénylegény-csapatával a Rákóczi-szabadságharchoz, és életét is áldozza azért, hogy Rákóczinak meghódoltassa Nagybányát. Emlékirataiban a fejedelem így ír róla: „Egy román származású, Pintye nevű híres betyár, ki a Meszes hegyekben tartózkodott, hogy hozzám való hűségét bizonyítsa, Nagybánya városa alá szállt... Nevemben vagy erővel elfoglalni, vagy pártomra téríteni akará a várost.“ Természetes, hogy hősieles küzdelme és önfeláldozásának emléke nemcsak a román néphagyományban maradt fenn, hanem e vidék magyar néphagyományában is. Pinteá emléket az erdélyi és moldvai román néphagyományban elsősorban a híres Pinteaballadák őrzik, bár Ovidiu Birlea az *Antologie de proză populară epică* című gyűjteményben a Pinteáról szóló mondák 26 variánsáról tesz említést.

A veresvízi magyar Pinteá-mondákban általában a román Pinteaballadák motívumaira bukkanunk (meggyökeresedő ostornyél, Pintye sérthetlensége, három szentelt búzaszem), a román Pinteá-mondák motívumai közül azonban néhány (Szent Ilie, az ördög vagy egy bába varázsolja el, a császárral barátkozik) teljesen ismeretlen a veresvízi Pinteá-mondákban. Mint mindenütt, ahol különböző nyelvi kultúrák élnek együtt, a néphagyományok esetében is felvetődik az átadás—átvevés és kölcsönhatás lehetősége. Ebből a szempontból tanulságos a veresvízi Pinteá-mondák alkotáslélektani rugói után nyomozni. Az idevágó szakirodalom eléggé gazdag, s így bizonyos összehasonlításra ad lehetőséget. A román néphagyományban Máramarosban és Észak-Moldvában általánosan ismertek ma is a Pinteá Viteazulról szóló balladaváltozatok, de annak ellenére, hogy egyik román változat dallama sok hasonlóságot mutat a Rákóczi kesergője dallamával (ez C. Gh. Prichici szerint arra utal, hogy e balladát Pinteá társai énekelték, hiszen a szatmári béke után tilos volt a Rákóczi-kesergőt énekelni), s jóllehet a Pinteá-balladák különböző magyar tolmácsolásokban is mintegy fél százada közkézen forognak, a veresvízi magyar néphagyományban a Pinteá-ballada nyomait mégsem tudtam felfedezni. Pinteáról szóló magyar balladaváltozat nyilván nem is volt a veresvízi néphagyományban, holott a Pinteá-mondák éltetői közül sokan anyanyelvükként ismerik mind a román, mind a magyar nyelvet. E hiány magyarázata egyrészt abban rejlik, hogy a veresvízi néphagyományban ma már nem élnek verses alkotások, másrészt viszont a hiány magyarázatául a román és magyar népballadák különbsége szolgál. A részletező román Pinteá-ballada epikumának kifejtésére a magyar népmonda alkalmasabbnak bizonyult, mint a drámai tömörségéről és balladai homályáról nevezetes magyar népballada, ugyanakkor a kevésbé kötött, de tömör, többnyire csak egy vagy néhány elemet tartalmazó népmondában könnyebben adódott lehetőség a drámai elem megfelelő erősítésére vagy gyengítésére, mint a népballadában.

Noha a román Pinteá-balladakincsnek magyarban nem a balladai forma, hanem a történeti monda felel meg, a veresvízi Pinteá-mondákat olykor szinte a román Pinteá-ballada magyar átköltésének tekinthetjük, olyan szembeeszkő a tartalmi egyezésük. A közös alkotáslélektani folyamatot elősegítette az a tény is, hogy a Pinteá-balladák mellett Pinteá-mondák is éltek és élnek a román néphagyományban. A veresvízi Pinteá-mondák egy része viszont olyan elemeket tartalmaz, ame-

lyek az eddig közölt román változatokból hiányoznak (Pintye kolompja, az avasi király, Pintye és a nemes asszony, Pintye borbély, Pintye szeretője). Ez arra utal, hogy a veresvízi magyar néphagyományban is keletkeztek Pintye-mondák vagy pedig olyan átköltések, amelyeknek a román néphagyományban már nyomuk veszett. Ha a mondatmotívumok vándorlásának történetét ismernők, valószínűleg mindkét feltevés igazolására tudnánk példákat említeni.

A veresvízi magyar népmondákra nem elhanyagolható hatással voltak a román népmondák is. A magyar mondavilágból teljességgel hiányoznak a természeti démonok. A román népmondák jelentős hányadát viszont az ilyen jellegű mondák alkotják. A veresvízi magyar népmondákban általában s a Pintye-mondákban különösen gyakran bukkannak fel ilyen lények, igaz, többnyire humanizált, emberiesült alakban. Az *Asszonypataka* című mondában az erdő jó szellemét az erdő moraja testesíti meg, az *Izvóra* című mondában a források szelleme már a források anyjaként jelenik meg, a *Kőkalangyák* című mondában a bosszúállás szelleme Illés profétaként áll bosszút, s ez a lázadó, haragvó magatartás a siratóktól Adyig ívelő magyar tradíciókba ágazódik.

A veresvízi Pintye-mondákban két néphagyomány kölcsönhatását és összeolvadását kísérhetjük figyelemmel. E mondák a Rákóczi-mondakör eddig ismeretlen, de szerves részét alkotják, s gazdagságukat, népszerűségüket tekintve vetekszenek a Moldvában és Erdélyben eddig összegyűjtött román Pinteá-mondákéval. E mondák tanúsága szerint románok, magyarok, szlovákok, ukránok, szerbek Gligor Pinteá vezetésével próbálták meg sorsuk urává válni, s ígéretükhöz híven, amint akkor énekeltek: „Mái, Rákóczi, Bercsényi, Unde veți merge, acolo vom fi“ (Hej, Rákóczi, Bercsényi, Amerre mentek, mi ott leszünk). Valóban Pintye vitézeinek hősiességét Máramaros román és magyar lakta területein ma is egyformán őrzi a népi emlékezet.

A veresvíziek ajkán kallódó Pintye-mondák lejegyzésével óvni szeretnők közös szellemi kincsünket, megeleveníteni legendás múltunk egyik ragyogó epizódját, melyből erőt meríthetünk mai feladataink elvégzéséhez. Gyűjtésomból a következő kilenc Pintye-mondát mutatom be:

Négy-fiatornyos erdélyi templom az Érchegységben

Görbe István

A PINTYE FÁJA

A Pintye apja nagyon szegény vót, úgy hogy Gligort szógálni adta egy gazdag emberhez, valami Stucnak, vagy Stupnak hiták. Nagyon zsurigri vót a, még a feleségivel is igencsak embertelenül bánt. Gligor csak végezte a dógát, nem szólt soha egy szót se. Azt hitték, néma. Egyszercsak, amikor már jó sok ideig szógált, azt mondja a gazdájának:

— Engedjen kend éngem mostmár szabadon, mert megszógtaltam én már a szabadságomat.

A gazdája meg ezt felelte ravaszul:

— Bo'ond beszéd ez, fiam. De ha akarod, akkor én megteszem, amiért ilyen jámbor szóga vótál eddig. De csak akkor, ha abbul az ostornyélbűl ott a kezedbe, ni, nagy lombos fa lesz.

Gligor egyet se szólt, csak elültette az ostornevet, s kérte az erdő szellemét, hogy rügyeztesse ki. Mikor szépen kirügyezett, jelentette a gazdájának. Az meg rákiáltott:

— Takarodj a szemem elől, te gazember, nem mondtam, hogy csak akkor szóljál, ha lombos fa lesz belőle!

Gligor lesütötte a fejét és eltakarodott. Nem is került a gazdája szeme elibe, míg takaros kis lombos koronája nem rőt az ostornyélnek. Akkor megint előállt a kérésivel, de a ravasz ember csak annyit mondott:

— Majd meglátom, van-e gyökere.

Azzal kiásta a fát. De biz annak takaros gyökere vót. Sehogyse akarózott, de mégiscsak szabadon kellett neki engedni Gligort.

Mikor mán kívül vót Pintye a sövényen, visszaszólt, oszt azt mondta:

— A sok gonoszságáért fizessen meg magának az isten, de ne adja a terem-tője, hogy én is segítsek neki, mer akkor nagy baj lesz.

A zsurigri gazdát az égbe se kedvelhették, mert később sok kapzsi gazdának fizette meg az adósságát Pintye, kamatostul.

Elmondta Weisz Erzsébet, 38 éves háztartásbeli.

PINTYE ÉS A PANDÜROK

A Gutin barlangjaiban tanyázott akkor Pintye a társaival, mer kutya idők jártak akkortájt a szegényekre. A szegénylegények, ha tehették, elszökdöstek betyárkodni a Pintye bandájába, mert ű akkor már híres betyárvezér vót. Kifosztották a Gutinon a Lengyelországból jövő rácokat, a nemesi kastélyokba is betörték. még a vármegyét is megsarcolták. Eccer aztán a pandürok elfogták Pintyét, de nem akarták addig megölni, amíg el nem árulja a titkát.

— Hát jó — mondta —, csak adják vissza a lovát meg a karikás ostorát.

Úgy is vót. Pintye felpattant a lovára, az kétlábra ágaskodott, ő meg karikára forgatta az ostorát, aztán csak hopp, mint a szélvész elvágatott. Eszeveszetten kezdtek lüvödözni utána, de ű csak vágatott, mer a golyók leperegtek róla.

Elmondta Marhát János, 47 éves fuvaros, nyugdíjas bányakovács

AZ AVASI KIRÁLY

Akkoriban, amikor a híres Pintye Gligor élt, az urak nagyon sanyargatták a népet. Azt mondták, hogy két bűr van a paraszton, oszt mindet le kell róla nyúzni. Nyúzták is, mint tót a nyulat. Az emberek mind az erdőbe mentek, s kérték Pintyét, tegyen nekik igazságot, mer mán minden földjüket elszedték tőlük. Pintye nem szólt semmit, csak kirántott egy fát, beleszúrta egy nagy sziklába,

a vállára vette s elindult vele Tótfaluba. Tótfalu határában megállt, a sziklát ledobta a válláról és azt mondta:

— Na, innentől lefelé az uraké, felfelé a szegényeké.

Attul kezdve emberfia nem mert ahhoz a sziklához nyúlni. Most is ott van. Pintye döntését mindenki tiszteletben tartotta, mert ű vót akkor az avasi király. És még ma is attul a lyukas sziklátul számítják Tótfalu határát.

Elmondta Székely Árpád, 42 éves kazánkovács

PINTYE ÉS A NEMES ASSZONY

Vót egy nagy főúrnál egy kis pesztonka, azt valamiért a kastélyból a faluba szalajtották, mert az urat hívatta a császár. Megtudta ezt Pintye Gligor, és a társaival este elment meglátogatni a ténsasszonyt. De az már aludt, amire odaértek. Hanem a nagy zajra, amig bejutottak, s kezdtek összeszedni a kincseket, felébredt. Ugy, ahogy vót, egy hálórúhába egy gyertyát gyújtott és kiment. Nagyon helyre-
menyecske lehetett. Az egyik betyár nyomban szét akarta hasítani a fejszéjével, de Pintye elkapta a baltát, nem engedte. A bozontos vén betyár azt mondta:

— Megbánod te ezt még, Pintye!

— Dehogy bánja — vágott közbe a nyelves fehérszemély, és a nyakába borult. — Márcsak azt vártam, hogy az uram menjen el, hogy a kincseivel együtt tudjak megszökni tőle, hogy aztán megkeressem Gligort, hogy boldogan éljünk ott a hegyekben. De ha már itt vannak, fogják a ládákat, segítsenek gyorsan összepakolni, hogy mehessünk.

Azzal szobáról szobára jártak, szedték össze a kincseket. Még a pincébe is lementek, de ott egy betyárt az ajtóhoz állítottak. Az asszony ott vette észre, hogy rossz kulcsokat hozott, nem tudja kinyitni a ládákat. Felszaladt hát a kulcsért. Az ajtónál ácsingáló betyárt meglökte, az beesett a pincébe. A pinceajtót hamar becsapta és belakatolta.

A pandúroknak csak így sikerült elfogni Pintye Gligort. De nem maradt ezért adós Pintye, mert sikerült neki megszabadulni a pandúroktól, mer az ő testit nem járta golyó.

Elmondta Székely Eleonóra, 36 éves háztartásbeli.

A PINTYE BORBÉLYA

Egyszer egy mogorva betyár valami ágrulszakadt idegent fogott a Gutinon. Gyanús vót neki, hát a vezér elé vitte. Pintye Gligor kifaggatta, de az akkor is csak azt hajtogatta, hogy ű borbély, most jön Bécsből, ahol sok dámát meg urat fésült meg borotvált, hercegeket, grófokat meg a császárt is. Hitték is, nem is, de Pintye azt mondta:

— Na, itt meg én vagyok a király, a szakállam is nagy, borotválj meg.

Pióca reszketett egy darabig, de aztán megborotválta tisztességesen. Akkor útjára engedték, mert tudták, hogy Bányán van a menyasszonya, de a lelkére kötötték, hogy senkinek se mondja el, hogy kit borotvált meg. Alig haladt egy kicsit, amikor pandúrokkal találkozott, de ijedtében nem merte elárulni Pintyét. Aztán nagy kiabálást, csapkodást hallott: Pintyéék verekedtek a pandúrokkal. Szegény Pióca mégcsak most ijedt meg igazán, mert azt gondolta: Pintyéék azért fogják megölni, mert biztosan azt hiszik, hogy elárulta őket, a pandúrok meg azért, amiért letagadta Pintyééket. Rettenetesen kétségbe esett, de a kis koszkaparóval az ördög se törődött azután, mert az is szakállt viselt, nem kellett neki borotválkozni, mint a bécsi uraknak.

Elmondta Székely Eleonóra, 36 éves háztartásbeli.

PINTYE BARLANGJA

Van a Gutinon egy nagy barlang. Abba tanyázott Pintye vitéz a társaival. Ez igaz is, mert még most is ott van a buzdogánya, olyan nehéz, hogy senki se tudja felemelni. Én a két szememmel láttam.

Elmondta Darabán András, 12 éves.

A PINTYE SZERETŐJE

Pintye Gligor az erdőben tanyázott a társaival. Eccer szerelmes lett egy lányba, aki Nagybányán lakott. Sokszor járt le hozzá estenként és dalolt vagy mesélt az életéről.

A pandúrok megtudták, hogy hova jár, de elfogni nem merték, mert tudták, hogy Pintyét nem lehet meglőni, mivel a golyó leperereg róla. Ezért titokban hallgatóztak az ablak alatt. Addig-addig, míg kitudták a titkát. Szaladtak hamar a templomba három szentelt búzaszemért, a fegyverkovácsához három ezüstpelyvőért, a várban elhullajtott patkószegért, hogy meglőjék.

A lány észrevette, hogy a kiskertben az ablak előtt a virágokat eltaposták. Hamar szaladt üzenni Pintyének, hogy ne jöjjön, mert kitudódott a titka. Így fejsültek a dühös zsoldosok, de mérgükben a szegény lányt halálra kinozták. Némán tűrte a kínzásokat és csak néha sóhajtott fájdalmasan.

Nyári esteiken, amikor a Morgó felett borúsra vált a csillagos égbolt, még most is lehet hallani a szegény lány fájdalmas sóhajait.

Elmondta özvegy Vári Mihályné, 65 éves

PINTYE VITÉZ HALÁLA

Egyszer Pintye Vitéz elküldte két társát Nagybányára kenyérért, sóért meg puskaporért, ő meg lefeküdt aludni, mert nagyon fáradt volt. De nem tudott nyugodni, mert rémes álmot látott, álmában az új kardja kettébe volt törve, az ócska meg hétbe. Tudta, hogy ez rosszat jelent. Megnézte a kardjait, s tényleg úgy volt. Vette hamar a fokosát s elvágatott a társai segítségére. Jó acélinge, meg páncélja volt, nem félt senkitől. A fokosával olyat csapott a vár kapujára, hogy beszakadt. Akkor egy vén zsoldos, akinek egy hamis asszony elárulta a Pintye titkát, jól becélta a Pintye bal hónalját és elsütötte a búzaszemre töltött puskáját. Halálos sebet kapott a híres vezér. Hirtelen megfordította lovát és elvágatott a barlangjába. Ott fokosát egy sziklába vágta és azt mondta:

— Ezt innen emberfia ki nem veheti többet, de egyszer magától kipattan, s akkor tudjátok meg, hogy én is újra élni fogok.

Ezzel meghalt. A társai a páncélingét a budfalvi templomba vitték. Az olyan ing volt, hogy a golyó se járta át. Most is ott van.

Elmondta Kovács János, 32 éves bányász.

A JÓISTEN, AZ ÖRDÖG ÉS PINTYE

A jóisten valamiért megintette az ördögöt, de az nem hallgatott a jó szóra, hanem elkezdett feleselni, és a nyelvét öltögette az úristenre. Az úristen keményen megdorgálta az ördögöt, de az csak tovább incselkedett a jóistennel. Mikor már megunt a nyelvét öltögetni, letolta a nadrágját, s valami szakadék széléről, ahol volt, a seggit kezdte mutogatni az ég felé, s iszonyú bűdösekert eregetett, hogy röpükben leszedültek tőle a madarak. Erre már az úristen is elvesztette a türelmét, dühbe gurult, s villámokkal kezdte csapkodni az ördög csurdé seggit, de az rá se hederített, csak incselkedett tovább. Az úristen már nem tudta, mit tegyen dühében.

Pintye Gligor akkor ott egy pojánán deleltette a disznókat. Látta, hogy cikáznak a villámok, s mind egy szakadékba csapnak le s erre mindig nagyokat durran a szakadék. Olyan láрма vót, hogy nem tudott tőle nyugodni a jószág. Pintye már megunt, oszt felkelt a gubájáról, vette a karikás ostorát, gondolta megnézi, mi van ott, mert az mán nem tiszta dolog, az biztos. Hát amikor odaért, látta, mit művel az ördög, akivel szemben már a megdühödött úristen is tehetetlen volt. Pintye levette a válláról a karikás ostort, egyet cserdített, hogy kicsapja a csapót, aztán úgy odapattintott az ördög pucér seggire, hogy rögtön szétrepedt, mint tavasszal a jég, oszt még füstölt a csapója. Az ördög látta, hogy ez mán nem tré-

fadolog, hamar felrántotta a nadrágját, s bebújt a barlangjába. Az úristen meg le-
jött Pintyéhez, kezét fogott vele, s megveregette a vállát, oszt azt mondta neki, hogy:
na fiam, amiért kimentetél ebből a nagy bajombul, elvarázsollak téged, hogy a
testedet ne járja még a puskagolyó se.

Tényleg úgy is vót, mert hiába lőtték Pintyét később, lepergett róla a golyó.
De az ördög tudta, hogy ott meg lehet sebezni Pintyét, ahun az úristen ujja érte
a Pintye vállát. Oszt eccer egy öreg várórtól elcsermálta a puskáját, tett bele há-
rom szentelt búzaszemet, meg három tavaszi csikó lábából elhullajtott patkószcset
oszt megcélozta a Pintye bal vállát. Így sikerült Pintyét megölni, de akkor mán
nagyon nagy vitéz vót, oszt mindenki megsiratta.

Elmondta özvegy Vári Mihályné, 65 éves.

Tasnádtól Új-Guineáig

Bíró Lajos utazásai

Új-Guinea, Földünk második legnagyobb szigete, indonéziai nevén Irián, Ausztrá-
liától északra fekszik. Térképre rajzolt 785 000 km²-nyi területe ősmadár-
ra hasonlít. Felszínét vulkanikus eredetű hegyek alkotják, melyeknek csúcsai sok helyen
elérlik a 4—5000 métert is. Jóformán az egész szigetet sűrű, áthatolhatatlan trópusi
őserdők borítják. Olyan buja vegetáció található itt, melyhez fogható csak az Ama-
zonas és a Kongó medencéjében található. A trópusi őserdők és az óriási mocsaras
dzsungelek miatt Új-Guinea egyes belső területei még ma sincsenek teljesen fel-
tárva. Ezeken a területeken ma is kőkorszakbeli állapotban élnek bennszülött
pápua törzsek.

A sűrű trópusi erdők, az egészségtelen mocsaras területek, a járhatatlan 4000
méteres hegyek, a sokszor ellenséges magatartású törzsek hosszú időn át hátráltat-
ták a sziget feltárását és a tudományos kutatómunka előrehaladását. Érthető, hogy
még a századfordulón is csupán a partvidék egyes területei voltak valamelyest
feltárva. Ez a magyarázata annak is, hogy a sziget gyarmatosítására aránylag későn
került sor. Új-Guineát három gyarmati nagyhatalom vette birtokába. Holland Új-
Guinea alapításával 1824-ben a hollandok kezdik meg a gyarmatosítást a sziget nyu-
gati felén. Jóval később, csupán 1884-ben vették birtokukba a keleti részt a németek
és az angolok. A németek az északkeleti részre terjesztették ki hatalmukat. Ezt a
területet nevezték Vilmos császár földjének. Az angolok a sziget délkeleti részét,
Pápuaföldet vették tulajdonukba. Pápuaföld közvetlen irányításáról az angolok nem-
sokára lemondtak, és 1906-ban ez a terület Ausztrália kormányzása alá került. Az
első világháborúban ugyancsak ausztráliai csapatok foglalják el a német gyarmati
részét is, amely a háború után egy ideig népszövetségi mandátum volt, majd az ENSZ
megalakulása után gyámsági területként végleg Ausztráliához került. A sziget nyu-
gati fele, az egykori Holland Új-Guinea, a holland gyarmatok felszámolása után
keletkezett új független állam, Indonézia jogaiba ment át.

Az első tudományos úttörő Új-Guinea földjén az orosz Mikluho-Maklaj volt.
Az 1870-es években értékes megfigyeléseket végzett a sziget északkeleti részén. Őt
követte 1884-ben a német Otto Finsch, aki a német gyarmatosítást sürgető hivatal
megbízásából kutatott ezen a területen. 1890-től egyre több tudományos expedíció
keresi fel Új-Guinea ezgotikus tájait. Ezek között kiemelkedő eredményeket és el-
évülhetetlen tudományos érdemeket szerzett két erdélyi kutató, a nagyenyedi szár-
mazású Fenichel Sámuel és a tasnádi születésű Bíró Lajos. Fenichel Sámuel a bu-